

Asia: VN/27236/2020

Kansallista yritysvastuulakia koskeva arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

1) Lausuntonne yleisesti arviomuistiosta.

Arviomuistion tehtävänä oli konkretisoida kansallisia sääntelyvaihtoehtoja, ja mennä näin ollen jo aiemmin julkaistua oikeudellista selvitystä konkreettisemmalle tasolle. Näkemyksemme mukaan arviomuistio epäonnistuu tässä tehtävässä. Sääntelyvaihtoehtojen konkretisoinnin sijaan arviomuistion johtopäätöksiä ja toimenpiteitä koskevista luvuista päädytään lähinnä esittämään huonosti perusteltuja ja epämääräisiä lisäselvityksiä.

Kansallisen lain valmistelua tulee jatkaa ripeässä aikataulussa ja valmistelutyöhön tulee osoittaa riittävät resurssit, jotka mahdollistavat yritysvastuulakia koskevan hallituksen esityksen tuomisen eduskunnan käsittelyyn riittävän ajoissa tämän hallituskauden aikana.

2) Lausuntonne kansalliseen yritysvastuusäntelyyn ryhtymisestä.

Kansallisen yritysvastuulain valmistelua tulee jatkaa ja tuoda laki eduskuntaan tämän hallituskauden aikana.

3) Lausuntonne muistiossa esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista (velvoitteen sisältö, soveltamisala ja seuraamusjärjestelmä).

Ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen tulee perustua kansainvälisissä yritysvastuustandardeissa määriteltyyn asianmukaisen huolellisuuden prosessiin. Tämä tarkoittaa yrityksille velvollisuuksia tunnistaa ihmisoikeusvaikutuksensa, lopettaa, ehkäistä ja lieventää haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia, seurata ja tiedottaa em. toimenpiteidensä vaikuttavuudesta sekä ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin.

Toisin kuin arviomuistiossa esitetään, huolellisuusvelvoitteiden on kansainvälisten yritys vastuustandardien mukaisesti katettava yritysten koko arvoketju ja kaikki liiketoimintasuhteet niin Suomessa kuin Suomen ulkopuolella.

Arviomuistiossa esitettyä hallitusohjelman vastaista rajausta pelkästään rajat ylittävään toimintaan ei ole käytössä missään kansallisissa sääntelyesimerkeissä (Ranskan, Saksan ja Norjan yritys vastuulait). Arviomuistiossa esitetty rajausta on heikosti perusteltu. Toisaalta sen todetaan muodostavan mahdollisen kaupanesteen, mikä tekisi arviomuistiossa esitetystä sääntelystä toteuttamiskelvottoman.

Niin suuryritysten kuin pk-yritysten tulee kuulua yritys vastuulain soveltamisalaan, jotta soveltamisala on mahdollisimman pitkälle linjassa kansainvälisten yritys vastuustandardien riskiperusteisen lähestymistavan kanssa. Pk-yritysten jättäminen sääntelyn ulkopuolelle ei myöskään takaisi yrityksille tasaista pelikenttää, ja voisi johtaa tilanteeseen jossa suuret yritykset pyrkivät omia riskejään hallitakseen vähentämään ostoja pk-yrityksiltä.

Kansainvälisiä yritys vastuustandardeja kunnioittava huolellisuuden tilannekohtaisuutta ja suhteellisuutta painottava avoin ja joustava säännös tarkoittaisi käytännössä sitä, että yrityksiltä edellytettävän asianmukaisen huolellisuuden laajuus vaihtelisi mm. yritysten koon ja käytettävissä olevien resurssien mukaan. Kuten arviomuistiossakin todetaan, avoimeen ja joustavaan säännöksen perustuvassa sääntelyvaihtoehdossa yritys vastuulakiin sisältyviä velvollisuuksia (esimerkiksi muodollinen raportointivelvollisuus) voitaisiin myös harkita porrastettavan yritysten koon mukaan.

Arviomuistion mukaan seuraamusjärjestelmä kuitenkin "vaikuttaisi edellyttävän yksityiskohtaista sääntelyä", eikä jatkotarkasteluun ole otettu vaihtoehtoa, jossa avoin ja joustava säännös yhdistyy seuraamusjärjestelmään. Arviomuistion näkemys ei vaikuta perustellulta, sillä ilman yritys vastuulakiakin uhreilla on mahdollista nostaa kanteita yrityksiä vastaan niiden arvoketjuissa tapahtuneista haitallisista ihmisoikeusvaikutuksista, ja tästä on Euroopassa jo useita esimerkkejä. Nykytilanteessa yritysten huolellisuutta arvioidaan tällaisten kanteiden kohdalla kansainvälisten yritys vastuustandardien avulla, jolloin yritys vastuulaki, joka määrittäisi yritysten velvollisuudet kansainvälisten yritys vastuustandardien huolellisuuden tilannekohtaisuutta ja suhteellisuutta painottavasta lähestymistavasta poikkeavalla tavalla, voisi jopa heikentää uhrien asemaa (ks. myös esim. <https://www.cambridge.org/core/journals/business-and-human-rights-journal/article/abs/rise-of-mandatory-human-rights-due-diligence-a-beacon-of-hope-or-a-double-edged-sword/34FB600B4B6939BC04895BF871E96BA3>). Finnwatch katsoo, että yksityiskohtaisen sääntelyn yhdistämiseen esimerkiksi vahingonkorvausvastuuseen liittyy riski siitä, että se tarjoaa yrityksille keinon väistää vastuuta tarkistuslistamaisella lähestymistavalla asianmukaisen huolellisuuden sijaan.

Seuraamusjärjestelmä on tarpeen yritys vastuulain velvollisuuksien tehokkaan toimeenpanon ja sen varmistamiseksi, että sääntelylle asetetut ihmisoikeuksien kunnioittamista edistävät tavoitteet

voidaan saavuttaa (ks. vastauksemme kysymykseen 4). Seuraamusjärjestelmän tulee mahdollistaa keinot puuttua yritysten mahdollisesti puutteellisiin huolellisuusvelvoiteprosesseihin niin sanotusti ennen vahinkoa esimerkiksi viranomaisvalvonnan kautta tai oikeusteitse turvaamistoimilla esimerkiksi tilanteissa, joissa yrityksen riskien kartoitus on ollut puutteellinen. Finnwatch pitää kannatettavana arviomuistiossakin esitettyä mahdollisuutta yhdistää viranomaisvalvontaan myös ohjeistusta ja neuvontaa. Lisäksi myös uhrien oikeussuojaa ja korjaavien toimenpiteiden saatavuutta tulee edistää vahingonkorvausoikeudellisin keinoin (ks. esim. Euroopan perusoikeusviraston tähän liittyvät suositukset, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/business-human-rights-remedies#publication-tab-2>). Uhrien oikeussuojan turvaaminen ja korjaavien toimenpiteiden saatavuudesta huolehtiminen on osa Suomen ihmisoikeuksia koskevaa suojeluelvoitetta.

Käytännössä vahingonkorvausvastuu aktualisoituisi vain tilanteissa, joissa yritys olisi laiminlyönyt huolellisuusvelvoitettaan eikä olisi oma-aloitteisesti ryhtynyt riittäviin korjaaviin toimenpiteisiin. Kuten arviomuistiossakin todetaan, vastuun muodostuminen edellyttäisi syy-yhteyttä yrityksen toiminnan (tai laiminlyönnin) ja vahingon välillä. Tämä tarkoittaa, että yritykset eivät joutuisi vastuuseen tilanteista, joihin ne eivät olisi voineet vaikuttaa. Arviomuistiossa korostetaan useaan otteeseen että, koska vastuu voisi kuitenkin koskea myös toisen yrityksen toiminnan vaikutuksia, kyseessä olisi täysin uusi vahingonkorvausoikeudellinen sääntelymalli. Suomen vahingonkorvausoikeudessa tunnetaan kuitenkin jo nyt isännänvastuu; lisäksi esimerkiksi kuluttajansuojalain mukaan kuluttajalla on oikeus saada myyjältä vahingonkorvausta tai purkaa kauppa riippumatta siitä, kuka tuotteen on tehnyt ja kenen virheestä on kysymys. Tuotevastuulain mukaan tuotteen myynyt, maahantuonut tai valmistanut yritys on vastuussa tuotteen turvallisuudesta. Työsopimuslakiin sisältyy toimeksiantajan vastuu alihankkijansa työntekijän palkkasaatavista. Tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä annettu laki edellyttää alihankkijan tai vuokratyöyrityksen taustojen selvittämistä. Rakentamisessa urakoitsija vastaa alihankkijansa virheistä.

4) Lausuntonne arviomuistiossa esitetyistä sääntelyn ihmisoikeus-, ympäristö- ja yritysvaikutuksista.

Arviomuistio ei hyödynnä olemassa olevaa tutkimusta huolellisuusvelvoitteen käyttöön perustuvista (tai siihen käytännössä johtavista tai sitä tavoittelevista) sääntelymalleista, mukaan lukien Ranskan yritys vastuulaki ja Iso-Britannian modernia orjuutta koskeva sääntely. Näissä tutkimuksissa on mm. osoitettu, miten vahvat seuraamusjärjestelmät ja oikeudellinen vastuu ovat johtaneet tehokkaiisiin huolellisuusvelvoiteprosesseihin kun taas velvoitteet, joihin ei ole liittynyt vahvaa seuraamusjärjestelmää, eivät ole johtaneet tavoiteltuihin muutoksiin yritysten toiminnassa (ks. esim. <https://www.cidse.org/wp-content/uploads/2012/12/Human-Rights-Due-Diligence-The-Role-of-States.pdf> ja <https://www.e-dh.org/userfiles/EDH%20-%20Etude%20plans%20de%20vigilance%202019.pdf> ks. myös https://www.responsibleglobalvaluechains.org/images/PDF/LeBaron_Steering-CSR-Through-Home-State-Regulation.pdf).

Kuten arviomuistiossa todetaan, on totta, että yritys vastuulakien ihmisoikeusvaikutuksista ei ainakaan toistaiseksi ole olemassa kattavaa tutkimusta, mikä johtuu siitä, että olemassaolevaa sääntelyä on sovellettu vasta verrattain lyhyen aikaa. Yritys vastuulainsäädännön

ihmisoikeusvaikutusten kattava arviointi olisi haasteellista myös puuttuvan baselinen takia. On kiistatonta, että yritysten arvoketjuissa on paljon ihmisoikeusongelmia. Toisaalta on myös, osoitettu että Suomessa toimivien yritysten huolellisuusvelvoiteprosesseissa on paitsi merkittäviä puutteita myös paljon hajontaa (ks. esim. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162648>).

Sen sijaan, että muistio väittää jo laajasti niin Suomessa kuin muualla maailmassa käytössä olevan huolellisuusvelvoite-pohjaisen sääntelyn olevan vaikutuksiltaan epävarmaa, olisi ollut perusteltua esittää tutkimuksen pohjalta mitkä huolellisuusvelvoitesääntelyn elementit on nähty toimivimmiksi ja miten valtio voi tehostaa erilaisten huolellisuusvelvoitteiden toimeenpanoa, ja hyödyntää tätä raportin johtopäätöksissä. Suomessa tätä keskustelua on käyty mm. kuluttajaturvallisuuslain uudistuksen yhteydessä. Kuluttajaturvallisuuslakiin sisältyy huolellisuusvelvollisuus. Linkkejä kansainväliseen tutkimukseen on esitetty edellä.

Arviomuistion yritysvaikutusten arvioinnissa painottuu sääntelytaakka, niin sanottujen cut and run -tilanteiden haitalliset vaikutukset, sekä mahdolliset haitalliset vaikutukset kilpailukykyyn positiivisten vaikutusten sijaan. Suomalaisyrittäjien kilpailukyky ei kuitenkaan voi perustua ihmisoikeuksien ja ympäristön polkemiseen. Yritysvastuulailla on todennäköisesti myös positiivisia kilpailukykyvaikutuksia, sillä esimerkiksi Suomelle tärkeän kauppakumppanin Saksan kansallinen sääntely (jota sovelletaan vuoden 2023 alusta), johtaa lisääntyviin vastuullisuusvaatimuksiin Saksan yritys vastuulain soveltamisallaan kuuluvien yritysten asiakkaille. Yrityksiin kohdistuvat vaatimukset oman arvoketjun tuntemisesta ja sen riskien hallinnasta lisääntyvät myös mm. taksonomiasääntelyn käyttöönoton ja EU:n tulevan metsäkatosääntelyn myötä. Kansallinen sääntely valmistaisi suomalaisyrityksiä myös mahdollisesti tulevaa EU:n yritys vastuusääntelyä varten. Yleisesti voidaan todeta, että vastuullisuus ymmärretään yrityksissä keskeisenä kilpailutekijänä. Esimerkiksi OP:n kyselytutkimuksessa (2021) 92% yrityksistä näki vastuullisuuteen liittyvät teot kasvavana kilpailutekijänä (https://www.op.fi/documents/20556/27641318/OP_suuryritystutkimus_2021.pdf/3908ce02-e5ed-a360-b855-b742aca1432c). Cut and run on määritelmällisesti kansainvälisten yritys vastuustandardien vastainen toimintamalli, joka voidaan välttää määrittelemällä asianmukainen huolellisuus yritys vastuulaissa jatkuvaksi prosessiksi ja painottamalla vetäytymiseen liittyvien ihmisoikeusriskien tunnistamista ja hallintaa (vastuullinen vetäytyminen).

Kultalahti Anu
Finnwatch ry